

بررسی نقش آینده نگری در پیشرفت از نگاه بیانیه گام دوم انقلاب با تاکید بر ابعاد داخلی و خارجی

علی بصیری نیا^۱، سجاد ملکوتی^۲

^۱ استادیار، دانشگاه سیستان و بلوچستان

^۲ دانشجوی دکتری، علوم سیاسی، گرایش مسائل ایران، دانشگاه آزاد واحد زاهدان

نویسنده مسئول:

علی بصیری نیا

چکیده

آینده نگری یکی از مؤلفه هایی است که امروز جایگاه ویژه ای نزد اصحاب علم و اندیشه و دولتیان و برنامه ریزان پیدا کرده و به ضرورتی نسبتاً اجتناب ناپذیر در سیاستگذاری ها تبدیل گردیده است. از این رو، جوامع توسعه یافته از آن به عنوان ابزاری برای ورود مقتدرانه به فردا و فردها بهره می گیرند. با توجه به اهمیت آینده نگری در این تحقیق به بررسی نقش آینده نگری در پیشرفت از نگاه بیانیه گام دوم انقلاب با تاکید بر ابعاد داخلی و خارجی می پردازیم روش این تحقیق تحلیلی- توصیفی از نوع مراجعه به منابع موجود می باشد و با هدف نقش آینده نگری در پیشرفت کشور با توجه به بیانیه گام دوم انقلاب که توسط رهبر معظم انقلاب در سال ۱۳۹۷ در چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی مطرح شده است موضوع را تحلیل و بررسی می کند بنابراین سوال اصلی مطرح شده این است که چه عواملی در آینده نگری حوزه پیشرفت در بیانیه گام دوم انقلاب بیشترین تأثیر را دارند؟ نتایج نشان دهنده ی این است که با توجه به اینکه مقام معظم رهبری جوانان را محور تحقق نظام پیشرفته اسلامی می داند و مهمترین ظرفیت امید بخش کشور را نیروی انسانی مستعد و کارآمد می داند در صورت عمل به ۷ توصیه مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب می توان به آینده ای رو به پیشرفت چه در ابعاد داخلی و خارجی را متصور شد.

کلمات کلیدی: آینده نگری، انقلاب، پیشرفت، جوانان، اسلام، ایران.

مقدمه

ما در دنیایی زندگی می کنیم که مهم ترین ویژگی اش تغییر و تحولات آن است. تغییر در عصر جزئی لاینفک از زندگی اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و حتی بین المللی تبدیل شده است. از طرفی دیگر، تغییر در یک سیستم ماحصل پویایی ها و تحرکات اجزای آن سیستم است و در مورد دنیایی که ما در آن زندگی می کنیم نیز می توان اظهار داشت تحولات، معلولی از برآیند اقدامات انسان هستند. بنابراین، آینده امری است که انسان می تواند آن را با اقدامات هدفمند خود طراحی کرده و شکل دهد. آدمی برای آنکه عاقلانه عمل کند، باید نسبت به پیامدهای اقدامات خود، دیگران و واکنش های آنان و همچنین نسبت به نیروهایی که خارج از کنترل اوست آگاهی و شناخت کافی داشته باشد، که این پیامدها تنها در آینده خود را نشان می دهند.

انقلاب اسلامی ایران پس از پیروزی به عنوان افق و تغییری جدید آینده ای را رقم زد که ناشی از اقدامات انسان برای هدف مندی و علاقه عمل کردن بود و آن برپایی نظام اسلام ناب محمدی (ص) می باشد که هم در این دنیا و هم برای آخرت انسان کارساز است و از آنجائیکه اسلام و انقلاب اسلامی مخالفان داخلی و خارجی نیز دارد برای پیشرفت آن باید شناخت کافی و لازم برای آینده ای روشن داشته باشیم. در سالهای قبل نظام اسلامی جدای از جنگ و تحریم و دشمنی های کشورهای استعماری توانست پیشرفت های زیادی کسب کند اما در آستانه ی چهلمین سالگرد انقلاب اسلامی برای آینده ی انقلاب بیانیته گام دوم انقلاب توسط رهبر حکیم انقلاب اسلامی مطرح شد که آغاز «فرایند بزرگ و جهانی چهل سال دوم» به جهات متعددی بیانیتهای بسیار مهم و راهبردی است.

این بیانیته مهم است به دلیل صادرکننده و امضای زیر آن! صادرکنندهی این بیانیته شخصیتی است با ویژگیهای حقیقی ممتاز و جایگاه حقوقی رفیع. شخصیتی که رنگ انگشترش خیرساز است و نخهای قبای ایشان را تصویر راه رفتن ایشان در یک روز برفی برای تدریس، سوزه ای جذاب برای رسانه ها و میلیون ها کاربر فضای مجازی می شود، بیانیتهی حدوداً شش هزار کلمه ای چنین شخصیتی که تک تک واژگانش با عنایت انتخاب شده اند حتماً مهم و نیازمند تعمق و شایسته ی تدبیر در آن است به همین دلیل در این تحقیق به بررسی بررسی نقش آینده نگری در پیشرفت از نگاه بیانیته گام دوم انقلاب با تاکید بر ابعاد داخلی و خارجی می پردازیم.

روش تحقیق

روش تحقیق در این مقاله توصیفی - تحلیلی با مراجعه به منابع موجود با استفاده از تحلیل روند ها می باشد. تحلیل روند بررسی یک روند به منظور کشف ماهیت، علت های بروز، سرعت توسعه و پیامدهای بالقوه آن تحلیل روند است که شامل مجموعه ای از اطلاعات مرتبط با بازه های زمانی مختلف جهت بازنگری های متنوع در سیاست گذاری ها می باشد. هدف از این تحلیل، رسیدن به الگوهای عملی مناسب جهت تصمیم گیری های کلان می باشد.

مفهوم آینده نگری

در لغت آینده نگری تقریباً معادل لفظ تدبیر در عربی است. (تدبیر در اصل از دَبر (بر وزن ابر) به معنای پشت سر و عاقبت چیزی است. بنابراین، تدبیر به معنای بررسی کردن عواقب کارها و مصالح را سنجیدن و بر طبق آن عمل کردن است) مکارم شیرازی ناصر با همکاری جمعی از نویسندگان، (۱۳۸۷).

و در اصطلاح آینده نگری یعنی گسترش افق دید خود و دیدن پشت پرده مسائل و هم چنین زمانی که شخص در آن است؛ یعنی در زمان حال، آینده را دیدن که نتیجه آن، چاره اندیشی برای رخدادهای احتمالی است.

اصطلاح آینده نگری در سرشت خود یک تعریف کلی را نیز به همراه دارد و آن "نگریستن به آینده" است. این تعریف گرچه کلی و انتزاعی است اما مخاطب با دیدن خود اصطلاح آینده نگری، یک ادراک و شناخت نسبی در باب آن بدست می آورد. تدقیق و تعمیق بیشتر در خصوص تعریف و چیرستی آینده نگری کمک شایانی خواهد کرد تا به ماهیت دقیق و جزیی آن پی برده و زمینه ای را فراهم نماییم که سیاست گذاران و متولیان جامعه وقع بیشتری بدان بنمایند (پورنگ، ۱۳۸۵).

در واقع "منظور از آینده شناسی، به طور خلاصه شناخت آینده یا مطالعه آینده های ممکن و مطلوب یک جامعه است. اطلاعات اولیه ما برای این مطالعات، تاریخ و وضع فعلی است و در سیستم های دینامیکی متعارف، شناخت اولیه برای پیشگویی آینده کافی است. اگر چه درباره سیستم های آشوبناک که دینامیک آنها قدری متفاوت است، حتی با شناخت اولیه می توان گذشته را نیز تعیین کرد اما در مورد سیستم های اجتماعی، شناخت شرایط موجود، گذشته را نیز دربر می گیرد. از شناخت شرایط کنونی نمی توان گذشته را نیز تعیین کرد گر چه بتوان کلیات آن را تخمین زد. اما شناخت گذشته، آینده

های ممکن را محدود می کند، بنابراین با احتمال زیادی می توان گفت که جامعه ما با این گذشته اش که می شناسیم چه مجموعه ای از آینده ها در انتظارش است، این که کدام یک از آینده های ممکن به وقوع بپیوندد بستگی دارد که به گام هایی که اکنون یا در آینده خواهیم داشت. بنابراین گذشته هر قوم استعداد تغییرات آینده قوم را تعیین می کند" (منصوری، ۱۳۷۷).

مفهوم پیشرفت

واژه پیشرفت مفهومی هنجاری - دستوری است که باید میان این واژه و اصطلاح های توصیفی دیگر مانند تغییر و توسعه، تمایز قائل شد؛ زیرا مفهوم پیشرفت، مدت هاست در سایه مفاهیم توسعه قرار داشته که در کشورهای صنعتی و در حال توسعه، تکریم شده است، در حالی که مفهوم پیشرفت برای روشن کردن نقش فعال، بالقوه و خلاق ارزش های اجتماعی - فرهنگی در مفاهیم رشد و توسعه، مطرح می شود. در این تعریف از پیشرفت، نیازهای مادی و معنوی انسان در رسیدن به توسعه با هم در نظر گرفته شده است؛ توسعه ای که افزون بر افزایش تولیدات اقتصادی، انباشت سرمایه، ملاحظات زیست محیطی و منابع طبیعی بین نسلی، تغییر ساختار اجتماعی، سیاسی و نهادی، قرین بودن آن را با مقوله کرامت انسانی، مورد توجه و تأکید قرار می دهد (قاضی میرسعید، تاج آبادی، ۱۳۹۵).

پیشرفت، دغدغه اساسی انسان معاصر است؛ ها، ابزارها و بنابراین، پرسش از شیوه سازوکارهای رسیدن به مفهوم پیشرفت از نظر نظام سرمایه بینی مادی داری باید بر جهان منطبق باشد زیرا نظام سرمایه داری تنها جنبه مادی و معنوی انسان را به گونه ای در نظر می گیرد که با دنیای مادی کنونی مرتبط است و جنبه زندگی اخروی انسان را در نظر نمی گیرد. در نگرشی دیگر، که از اندیشه سوسیالیستی اینکه جای است بهر خاسته هدف پیشرفت به زندگی آمیز سعادت معطوف شود، صرف تولید کالاهای مادی می شود. در این زمینه، مارکس و انگلس نیز مقصودشان را از پیشرفت بروشنی و صراحت بیان کرده و اصطلاح اخلاقی «آزادی» را برای آن به کار برده اند (مارک، ۱۳۷۴).

در تعریفی که آیت الله جوادی آملی از پیشرفت ارائه کرده است: «پیشرفت فر ایندی است که متضمن رشد مداوم در ابزار و روابط مادی و معنوی و بنیانهای اقتصادی - اجتماعی و انسان در این جریان میتواند به کمال برسد (جوادی آملی، ۱۳۸۹). بنابراین پیشرفت در آموزه های اسلامی، جریانی پویا و و همهیپوسته جانبه با هدف به کمال رسیدن انسان است.

مفهوم و موضوع سند گام دوم انقلاب

بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی که توسط امام خامنه ای، رهبر حکیم و فرزانه انقلاب در چهلمین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی و خطاب به مردم، به ویژه جوانان صادر شد، به مثابه یک منشور برای تضمین روند و سیر حرکت انقلاب اسلامی در ۴۰ سال آینده براساس تجارب، دستاوردها، ارزش ها و اصول مرحله پیشین آن می تواند باشد. این بیانیه با قلم انقلابی ای تهیه شده که در متن حوادث انقلاب حاضر و ناظر بوده و سالیان دراز به عنوان یکی از شخصیت های برجسته با پدیده های تلخ و شیرین مربوط به انقلاب و کامیابی ها و ناکامی های آن برخورد داشته و امروز تجارب خود را همراه با الزامات و چگونگی تداوم انقلاب به صورت واقع بینانه به نسل های جوان که میدان داران این مرحله از انقلاب به شمار می آیند، در میان گذاشته است. در واقع رهبر فرزانه انقلاب اسلامی در شرایط ورود انقلاب به پنجمین دهه حیات طیبه اش، اقدام به ترسیم روند انقلاب اسلامی با بیان واقعیت های مربوط به آن و همچنین چشم انداز پیش رو برای خودسازی، جامعه سازی و تمدن سازی نسل جوان نموده است که فراتر از برخی نظرات کلیشه ای و شعاری و متصلب در همان حال که به برخی کاستی ها و ناکامی ها به دلیل وجود موانع و مشکلات، اذعان داشته و ضرورت آمادگی برای پذیرش نقد و اصلاح برخی خطاها، نسل جوان و آینده ساز را به ادامه روند انقلاب نزدیک کردن آن به آرمان های بزرگش یعنی تمدن نوین اسلامی و آمادگی برای طلوع خورشید ولایت عظمی (ارواحنا فداه) ترغیب می نماید (سنائی راد، ۱۳۹۷).

پیشینه آینده نگری در جهان

آینده نگری اولین بار به دلیل یک ضرورت نظامی در سال ۱۹۴۸ در موسسه «راند» در آمریکا مطرح شد. عمده این مطالعات بر مبنای پیش بینی بود که سعی در شناخت وقایع احتمالی جنگ داشت و بعدها در مسائل غیر نظامی و اقتصادی نیز به کار رفت. از دهه ۸۰ به بعد، مفهوم آینده نگری در سیاست گذاری جای گرفت. برای نخستین بار، ژاپنی ها در دهه ۸۰ از آینده نگاری به عنوان ابزار سیاست گذاری استفاده کردند. چندین دهه است که در سازمان های دولتی و خصوصی، برنامه های آینده نگاری در مقیاس های بخشی، منطقه ای و ملی و در حوزه های مختلف علم، فناوری، فرهنگ، محیط زیست و غیره اجرا می شود، ولی در سال های اخیر زمینه و چشم انداز این برنامه ها بر حوزه علم و فناوری تمرکز داشته و اکنون آینده نگاری علم و فناوری ابزار تصمیم گیری دولتی در محیط سیاست علم و فناوری است (ایروین و مارتین به نقل از ضیایی، ۱۳۹۶).

در آمریکا حداقل ۳ هزار موسسه مطالعات استراتژیک به طور مستمر در زمینه فرآیندهای آینده به مطالعه می پردازد. موضوع آینده نگری یکی از اصول مهم برنامه ریزی های درازمدت در آن کشور است. به عنوان مثال به تازگی ناسا اعلام کرده است که در سال ۲۰۵۰ دستگاهی خواهد ساخت که می تواند انسان را فاکس کند! ۷ سال پیش، هزار تن از آینده پژوهان آمریکایی به بهانه طراحی استراتژی نیروی هوایی این کشور در افق ۲۰۲۵ گرد هم آمدند و ۴ سناریو برای آینده جهان و آمریکا طراحی کردند. جالب است که همه این سناریوها به زبان آینده آمریکا بود و نشان می داد که یا سده آمریکا به زودی جای خود را به هزاره آسیا خواهد سپرد یا آمریکا با شرایطی مواجه خواهد شد که باید نقش آتش نشان را در جهان آینده پذیرا باشد (ضیایی پرور، ۱۳۹۱).

سابقه آینده نگری در ادبیات ایران نیز وجود دارد! در زمان سلطان محمود غزنوی، انوری شاعر ادعا کرده بود که چنان توفانی خواهد وزید که چیزی بر سطح زمین باقی نمی گذارد و همه باید به زیر زمین بروند. ساعت و روز آن را هم تعیین کرده بود. اما در آن ساعت نه تنها توفان نشد بلکه نسیمی هم نیامد که چراغ پیرزنی را که بالای مناره شهر رفته بود، خاموش کند. شاعر مورد غضب قرار گرفت و بعد از مدت ها سرگردانی تعهد داد که دیگر آینده نگری نکند.

در سال ۱۳۲۷ ایران وارد مرحله ای شد که به برنامه ریزی نیاز مبرمی داشت. به گفته دکتر بایزید مردوخی، کارشناس ارشد سازمان مدیریت و برنامه ریزی، اولین برنامه عمرانی ۷ ساله تدوین و شروع شد. یعنی برای اولین بار ایران به جای آن که صرفاً برای یک روز، یک ماه یا یک سال فکر کند، به این فکر افتاد که برای ۷ سال فکر کند. اما این کار آینده نگری نبود. اولین آینده پژوهی ایران توسط دکتر مجید تهرانیان به روش دلفی در طرح رادیو و تلویزیون انجام شد. او از صاحب نظران مختلف کمک گرفت و آینده جامعه ایرانی را مورد پرسش قرار داد.

کار دیگر در سال ۱۳۷۵ انجام شد که به صورت پیوست شماره ۱۱ نشریه برنامه و بودجه منتشر شد و متدلوژی آینده نگری را برای اولین بار وارد ادبیات رسمی برنامه ریزی کشور کرد و پیشنهادهایی ارائه داد که از آن جمله تأسیس مرکزی برای مطالعات آینده نگری در ایران بود. کار دیگر، ایران ۱۴۰۰ بود که به طور موازی ۲ گروه در سازمان برنامه، روی آن کار کردند که یکی تحت عنوان اقتصاد بدون نفت و دیگری به عنوان «شجره طیبه» تدوین شد (ضیایی پرور، ۱۳۹۱).

موضوعات مطالعات آینده نگری

اهداف و موضوعات آینده نگری متعدد و متکثرند، گاه در سطح فراروندها^۱ و مقولات جهان شمول^۲ مطرح می گردند و گاه می توان آنها را در سطح خرد و معطوف به قلمرو های مشخص جامعه مورد بحث قرار داد. به شکل کلی هدف آینده نگران آن است که از طریق پیشنهاد تفکر آینده نگر برای آینده ای بدیل، تصمیم گیری، انتخاب خط مشی های هدفمند و طراحی عمل اجتماعی را هر چه بیشتر عاقلانه و مؤثر سازند (وندل بل، ۱۳۷۴: ۱۶). از مهم ترین هدف هایی را که مطالعات آینده نگری بر آنها استوارند به موارد زیر می توان اشاره کرد (بل، ۱۹۹۷):

- مطالعه آینده های ممکن^۳

- مطالعه آینده های محتمل^۴

- مطالعه تصورات گذشته از آینده و دلایل و پیامدهایشان

^۱. Mega trends

^۲. Universal

^۳. آینده های ممکن همه آینده هایی اند که آینده شناس می تواند تصور کند. البته شمار آینده های ممکن، نامتناهی و توان تصور افراد، متناهی است (ر.ک. بل، ۱۹۹۷).

^۴. آینده های محتمل از بین آینده های ممکن که شخص توانسته است تصور کند و با کاربست معیار های معین برگزیده می شوند (ر.ک. بل، ۱۹۹۷).

- مطالعه بنیادهای دانش به بررسی این که بر چه اساسی می توان درباره آینده اطلاعات و دانش کسب کرد
- مطالعه بنیادهای اخلاقی تفکر آینده نگرانه - بررسی نقش و اهمیت ارزش ها در تفکر آینده شناسانه
- ارایه مبنایی برای تفسیر گذشته و حال یا جهت دادن به حال
- ادغام دانش و ارزش برای طراحی کنش اجتماعی
- افزایش مشارکت دموکراتیک در تصویر و طراحی آینده
- ترویج تصور های آینده و طرح احتمالات و ارزیابی و حمایت از کنش های اجتماعی معین.
اما به نظر می رسد اصلی ترین هدف مطالعات مذکور بهتر و مطلوب تر ساختن زندگی بشر در زمان های آتی است و از این رو موارد بالا زمینه را برای رسیدن بدین مقصود مهیا می سازند.
با وجود این به نظر می رسد که مؤلفه های زیر را تا حدود زیادی می توان در مکتوبات و اندیشه های صاحب نظران برجسته آینده نگری پیدا نمود (مارین^۵، ۱۹۹۶؛ پروژه هزاره^۶، بی تا):

- توسعه پایدار
- علم و تکنولوژی
- انرژی
- توسعه تجاری و اقتصادی
- جهانی شدن
- مسائل اجتماعی و سیاسی
- تنوع انسانی، دموکراسی، برابری و حقوق بشر
- زیست بوم، محیط و منابع
- سلامت و رفاه انسانی
- آموزش و ارتباطات
- اخلاقیات و ارزش ها
- کار
- دین
- شهرنشینی و مسائل منطقه ای
- جنگ و جرم
- صلح و امنیت
- نهادهای انسانی
- آگاهی نسبت به آینده، خلاقیت، سیاست گذاری و تأثیرگذاری بر آینده

آینده نگری در بیانیه گام دوم انقلاب

خداوند مقدر ساخت که انسان بوسیله ی انگیزه هایش گام بردارد و بشر بدون هیچ یک از آن ها نخواهد توانست حتی قدمی بردارد. همانطور که ماشین بدون سوخت و یا یک بالون بدون گاز نمی تواند حرکت کند. یافتن آنچه که به انسان انگیزه می دهد در حقیقت، فشار دادن دکمه ی کلیدی او برای رسیدنش به پیشرفت هاست (هلمینگر، ۱۹۹۷ به نقل از ویلیامز، ۲۰۱۱).
از این جهت بیانیه گام دوم یک نیاز عمیق و اساسی برای انقلاب اسلامی بود که جهت گیری های آینده را تعیین کرده و سازوکارهای لازم را برای رسیدن به آن در قالب راهبردها یا سیاستها مشخص می کند. تمدن بزرگ اسلامی که مهم ترین کلید واژه بیانیه گام دوم رهبر معظم انقلاب است؛ اشاره به همین اتفاق عظیم دارد.

راه رسیدن به آینده مطلوب و قطعی دغدغه ای است که ابتدای انقلاب امام (ره) و پس از ایشان جانشین خلف و صالحشان امام خامنه ای داشته اند. در این راستا امام راحل در آخرین نامه ی خود که در تاریخ ۱۳۶۸/۱/۲ مصادف با نیمه شعبان به مهاجرین جنگی نوشته اند، مرقوم فرمودند: «مسئولان ما باید بدانند که انقلاب ما محدود به ایران نیست. انقلاب مردم ایران نقطه شروع انقلاب بزرگ جهان اسلام به پرچمداری حضرت حجت اروحنا فداه است که خداوند بر همه مسلمانان و جهانیان

⁵. Michael Marien.

⁶. Millennium Project

منت نهاد و ظهور و فرجش را در عصر حاضر قرار دهد. مسائل اقتصادی و مادی اگر لحظه ای مسؤولین را از وظیفه ای که بر عهده دارند منصرف کند، خطری بزرگ و خیانتی سهمگین را به دنبال دارد» (خمینی، ۱۳۷۹).

معنای جمله امام (ره) همان است که رهبر معظم انقلاب اسلامی در بیانیه گام دوم تحت عنوان جامعه سازی و پس از آن تمدن سازی بیان نموده اند. بیانیه گام دوم در حقیقت شیوه و راهی است که انقلاب و انقلابیون باید طی نمایند تا آینده ی قطعی مطلوب ایران بلکه جهان بدست آید. از نکات بسیار مهم بیانیه این است که امام خامنه ای در آن، روش طی کردن این مسیر را به دو بخش آنچه طی شده و آنچه باید طی شود تقسیم کرده اند و در کنار آن در خصوص مسیر باقی مانده، ابعاد مختلف علمی و پژوهشی، معنوی و اخلاقی، اقتصادی، نظامی، سبک زندگی و ... نیز به صورت شفاف و دقیق بیان فرموده اند (امیدیان، ۱۳۹۸).

از دیگر آیتم های بزرگ آینده نگری برای پیشرفت در بیانیه گام دوم انقلاب سپردن امور به جوانان است که انقلاب اسلامی پس از یک دوره چهل ساله، در قامتی با شکوه جلوه کرده و با پشتوانه ای از تجارب و ظرفیتهایی بسیار باید به نسل جدید سپرده شود. هنر رهبر انقلاب آن بود که در اوج عظمت و استواری برای این انقلاب، متولیان با نشاط و شاداب تعریف کرد تا این نسل جوان با جدیت تمام به حفظ و رشد و ارتقا نظام بکوشند و تمام توان و فکر خود را در مسیر تمدن سازی این انقلاب هزینه نمایند. گام دوم انقلاب به نوعی چهره آینده نظام تلقی می شود (قنبری، ۱۳۹۷).

جوانان و پیشرفت آینده ی ایران در بیانیه گام دوم انقلاب

در آغاز گام دوم انقلاب اسلامی، آنچه اهمیت دارد ادامه اهداف و پیشرفت های انقلاب اسلامی در زمینه های مختلف است از همین رو است که معظم له با خطاب قرار دادن جوانان به عنوان مخاطبان اصلی بیانیه ی خود، حرکت پیش رو را ترسیم میکنند: «این سخنان در قالب سیاستها و قوانین، بارها تکرار شده است ولی برای اجرای شایسته ی آن، چشم امید به شما جوانها است؛ و اگر زمام اداره ی بخشهای گوناگون کشور به جوانان مؤمن و انقلابی و دانا و کاردان - که بحمدالله کم نیستند- سپرده شود، این امید برآورده خواهد شد؛ ان شاءالله» (آیت الله خامنه ای، ۱۳۹۷).

استفاده از نیروی قشر جوان یکی از مهم ترین شاخص های بیانیه رهبر انقلاب در پایان دهه چهارم انقلاب اسلامی بود. ایشان جوانان را صاحبان دهه های بعدی انقلاب اسلامی دانسته و پیشرفت های انقلاب اسلامی را جز با فعالیت جوانان غیر ممکن خواندند. در حقیقت رهبر انقلاب اسلامی با بصیرت و درایت خود به این نکته مهم اشاره کرده اند که مهم ترین عاملی که موجب تضمین پیشرفت و بقای انقلاب اسلامی ایران می شود، مشارکت قشر جوان در مدیریت آن و به کارگیری نیروهای جوان در پست های مهم کشور است.

به همین دلیل رهبر معظم انقلاب توصیه هایی برای پیشرفت و آینده کشور و می گویند: اکنون به شما فرزندان عزیزم در مورد چند سرفصل اساسی توصیه هایی می کنم. این سرفصل ها عبارتند از: علم و پژوهش، معنویت و اخلاق، اقتصاد، عدالت و مبارزه با فساد، استقلال و آزادی، عزت ملی و روابط خارجی و مرزبندی با دشمن، سبک زندگی.

اما رهبر انقلاب قبل از بیان این سرفصل ها به جوانان در مورد گام های استوار آینده نگری برای پیشرفت شناخت گذشته را ملاک قرار داده و خطاب به جوانان می گوید: عزیزان! نادانسته ها را جز با تجربه ی خود یا گوش سپردن به تجربه ی دیگران نمیتوان دانست. بسیاری از آنچه را ما دیده و آزموده ایم، نسل شما هنوز نیازمندی و ندیده است. ما دیده ایم و شما خواهید دید. دهه های آینده دهه های شما است و شما باید کار آزموده و پُرانگیزه از انقلاب خود حراست کنید و آن را هرچه بیشتر به آرمان بزرگش که ایجاد تمدن نوین اسلامی و آمادگی برای طلوع خورشید ولایت عظمی (ارواحناfade) است، نزدیک کنید. برای برداشتن گامهای استوار در آینده، باید گذشته را درست شناخت و از تجربه ها درس گرفت؛ اگر از این راهبرد غفلت شود، دروغها به جای حقیقت خواهند نشست و آینده مورد تهدیدهای ناشناخته قرار خواهد گرفت. دشمنان انقلاب با انگیزه های قوی، تحریف و دروغ پردازی درباره ی گذشته و حتی زمان حال را دنبال میکنند و از پول و همه ی ابزارها برای آن بهره میگیرند. رهزنان فکر و عقیده و آگاهی بسیارند؛ حقیقت را از دشمن و پیاده نظامش نمیتوان شنید (حضرت آیت الله خامنه ای، ۱۳۹۷).

همانطور که از بیانات مقام معظم رهبری مشخص است پیشرفت و آینده نگری نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران برای پیشرفت در ابعاد داخلی و خارجی به واسطه سپردن امور به جوانان است که رهبر انقلاب با درس گرفتن از گذشته به جوانان امیدوار است که بقا و پیشرفت نظام را تضمین خواهند کرد و این نشانه آینده نگری ایشان در گام دوم انقلاب است و دلیل این نگاه مدبرانه رهبر انقلاب به جوانان، تجربه ایشان در تحویل مدیریت جنگ به جوانان بوده است.

مهمترین ماموریت‌های نسل جوان برای آینده گام دوم انقلاب

۱- حوزه علم و پژوهش: باید به قله‌ها دست یابیم. باید از مرزهای کنونی دانش در مهمترین رشته‌ها عبور کنیم. به پا خیزید و دشمن بدخواه و کینه توز را که از جهاد علمی شما به شدت بیمناک است، ناکام سازید

۲- حوزه معنویت و اخلاق: شعور معنوی و وجدان اخلاقی در جامعه هرچه بیشتر رشد کند برکات بیشتری به بار می‌آورد. این بی‌گمان محتاج جهاد و تلاش است؛ و این تلاش و جهاد بدون همراهی حکومت‌ها توفیق چندانی نخواهد داشت

۳- حوزه اقتصاد: جوانان عزیز در سراسر کشور بدانند که همه‌ی راه حل‌ها در داخل کشور است. اینکه کسی گمان کند که مشکلات اقتصادی صرفاً ناشی از تحریم است و علت تحریم هم مقاومت ضد استکباری و تسلیم نشدن در برابر دشمن است پس راه حل، زانو زدن در برابر دشمن و بوسه زدن بر پنجه گرگ است، خطایی نابخشودنی است

۴- حوزه عدالت و مبارزه با فساد: اگر زمام اداره‌ی بخش‌های گوناگون کشور به جوانان مومن و انقلابی و دانا و کارداران- که بحمد الله کم نیستند- سپرده شود امید اجرای عدالت و مبارزه با فساد برآورده خواهد شد ان شاء الله

۵- حوزه استقلال و آزادی: بدیهی است که استقلال نباید به معنی زندانی کردن سیاست و اقتصاد کشور در میان مرزهای خود، و آزادی نباید در تقابل با اخلاق و قانون و ارزش‌های الهی و حقوق عمومی، تعریف شود

۶- حوزه عزت ملی و روابط خارجی: امروز ملت ایران علاوه بر آمریکای جنایتکار، تعدادی از دولت‌های اروپایی را نیز خدعه گر و غیر قابل اعتماد می‌داند. در مورد آمریکا حل هیچ مشکلی متصور نیست و مذاکره با آن جز زیان مادی و معنوی محصولی نخواهد داشت

۷- حوزه سبک زندگی: مقابله با سبک زندگی غربی، جهادی همه جانبه و هوشمندانه می‌طلبد که باز چشم امید در آن به شما جوان‌ها است (بیانیه گام دوم انقلاب به نقل از خبرگزاری صدا و سیما، ۱۳۹۷).

آینده نگری و پیشرفت سیاست خارجی انقلابی در بیانیه گام دوم انقلاب

ورود جمهوری اسلامی به پنجمین دهه حیاتش با خصمانه ترین تلاش‌های آمریکا، صهیونیست‌ها و متحدان منطقه ای آنان برای عقب راندن ایران از مواضع اقتدار در منطقه غرب آسیا همراه شده است. در این شرایط بایسته‌هایی تازه پیش روی سیاست خارجی به چشم می‌آید. (خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۷)

رهبر انقلاب در بیانیه ای به تاریخ بیست و دوم بهمن ماه ۹۷ و با عنوان گام دوم انقلاب خطاب به ملت ایران، چنین ترسیمی از مختصات فضای کنونی ارائه داده اند؛ «ایران مقتدر، امروز هم مانند آغاز انقلاب با چالش‌های مستکبران روبه‌رو است اما با تفاوتی کاملاً معنی‌دار. اگر آن روز چالش با آمریکا بر سر کوتاه کردن دست عمال بیگانه یا تعطیلی سفارت رژیم صهیونیستی در تهران یا رسوا کردن لانه جاسوسی بود، امروز چالش بر سر حضور ایران مقتدر در مرزهای رژیم صهیونیستی و برچیدن بساط نفوذ نامشروع آمریکا از منطقه غرب آسیا و حمایت جمهوری اسلامی از مبارزات مجاهدان فلسطینی در قلب سرزمین‌های اشغالی و دفاع از پرچم برافراشته حزب‌الله و مقاومت در سراسر این منطقه است.»

رهبر معظم انقلاب در بیانیه گام دوم شاخص‌های پیشرفت در سیاست خارجی را اینگونه بیان می‌کند: عزت ملی، روابط خارجی، مرزبندی با دشمن: این هر سه، شاخه‌هایی از اصل «عزت، حکمت، و مصلحت» در روابط بین‌المللی‌اند. صحنه‌ی جهانی، امروز شاهد پدیده‌هایی است که تحقق یافته یا در آستانه‌ی ظهورند: تحرک جدید نهضت بیداری اسلامی بر اساس الگوی مقاومت در برابر سلطه‌ی آمریکا و صهیونیسم؛ شکست سیاست‌های آمریکا در منطقه‌ی غرب آسیا و زمین‌گیر شدن همکاران خائن آنها در منطقه؛ گسترش حضور قدرتمندانه‌ی سیاسی جمهوری اسلامی در غرب آسیا و بازتاب وسیع آن در سراسر جهان سلطه (آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۹۷).

بیانیه رهبر معظم انقلاب اسلامی با عنوان «گام دوم انقلاب» در ابعاد مختلف به مسئله سیاست خارجی و روابط بین‌الملل می‌پردازد. برخی از این ابعاد مربوط به سیاست خارجی جمهوری اسلامی است و برخی دیگر به نوع نگاه رهبر انقلاب از فرآیند تحولات از گذشته تا آینده برای هر صاحب‌نظری دارای اهمیت راهبردی است. برای تبیین بهتر چیستی و علل رویکرد سیاست خارجی طرح شده در گام دوم انقلاب باید به این نکته توجه کرد که اکنون پس از ۴۰ سال از پیروزی انقلاب اسلامی، همچنان مسئله غرب به‌خصوص آمریکا «اصل انقلاب» است، به عبارت دیگر، آمریکا نه تنها با انقلاب اسلامی و نظام برآمده از آن یعنی جمهوری اسلامی کنار نیامده بلکه آن را تهدید نیز تلقی می‌کند. در دوره ترامپ بیشترین حملات علیه «ماهیت و اصول انقلابی» کشور انجام شده است. گروه اقدام ایران که مستقر در وزارت خارجه امریکاست، در گزارشی اعلام می‌کند: ایران تنها حکومت انقلابی باقی مانده روی زمین است که آمریکا باید کار آن را یکسره کند. در واقع مفهوم کلیدی سیاست خارجی دولت ترامپ در قبال ایران، انقلاب است و تمام خواسته‌های آن‌ها از جمله شروط دوازده‌گانه پمپئو در قبال ایران نیز متمرکز بر همین کنار گذاشتن دستاوردهای انقلاب اسلامی در عرصه‌های مختلف است. به این ترتیب، راهکار مدنظر آمریکا برای عادی

شدن ایران در محیط بین‌الملل، «انقلاب‌زدایی از جمهوری اسلامی» است، به عبارت دیگر، از منظر دشمن این انقلاب اسلامی است که ایران را حتی به لحاظ مادی، قدرتمند کرده و رفع تهدید ایران تنها از طریق انقلاب‌زدایی از سیاست خارجی جمهوری اسلامی میسر است. اینک با فهم این چارچوب می‌توان به اهمیت تأکید رهبری بر مسئله انقلاب و لزوم تداوم آن پی برد.

صرف گزاینده‌های امریکا از مخرب بودن انقلاب اسلامی برای منافع غرب، شاهدی بر درستی موضع رهبری است مبنی بر اینکه تاریخ ۴۰ ساله انقلاب بدون خیانت به آرمان‌ها سپری شده است. ایشان در چند مورد تصریح می‌کنند که هدف انقلاب صرفاً گرفتن حکومت نبوده و دغدغه آن، برخلاف آنچه غربی‌ها ترویج می‌دهند، صرفاً بقای رئالیستی نیست بلکه از آنجا که این حکومت مبتنی بر اسلام و مردم است، صرف سلطه نه مشروعیت می‌آورد و نه مقبولیت (پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای، ۱۳۹۷).

رهبر انقلاب همچنان که بر اساس اصول تغییرناپذیر سیاست خارجی یعنی «عزت، حکمت، و مصلحت»، لزوم «مرزبندی با دشمنان»، «عقب نشینی نکردن از ارزش‌های انقلابی و ملی»، «ایستادگی در برابر قلدان و زورگویان و مستکبران جهان»، «غیرقابل اعتماد دانستن تعدادی از دولت‌های اروپایی» را یادآوری کرده و از «تحرک جدید نهضت‌بیداری اسلامی بر اساس الگوی مقاومت در برابر سلطه آمریکا و صهیونیسم» سخن می‌گویند، بر ویژگی‌های تعاملی در سیاست‌های جمهوری اسلامی انگشت می‌نهند؛ جایی که رهبری تصریح می‌دارند ایران «در هیچ معرکه‌ای حتی با آمریکا و صدام، گلوله اول را شلیک نکرده و در همه موارد، پس از حمله دشمن از خود دفاع کرده» است.

در نقشه راه پیش‌رو، رهبر انقلاب تصریح می‌دارند که سکانداران سیاست خارجی در تعامل با بازیگران نظام بین‌الملل و حتی دولت‌های غربی «عزت کشور و ملت خود را در نظر داشته باشد و حکیمانه و مصلحت‌جویانه و البته از موضع انقلابی، مشکلات قابل حل خود را با آنان حل کند» (حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۷).

اقتصاد پایدار در راستای اقتدار پایدار

در بیانیه راهبردی و مهم رهبر معظم انقلاب اسلامی با عنوان «گام دوم انقلاب» با اشاره به مشکلات کلان اقتصادی کشور، راه حل برون رفت از این مشکلات، اجرای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، مردمی کردن اقتصاد و استفاده از همه ظرفیت‌ها عنوان شده است.

در این بیانیه با بیان این که اقتصاد، هدف جامعه اسلامی نیست، آن صرفاً وسیله‌ای برای رسیدن به هدف‌های جامعه اسلامی بیان شده است. جامعه‌ای که آرمان بزرگش ایجاد تمدن نوین اسلامی و آمادگی برای طلوع خورشید ولایت عظمای امام معصوم (ع) معنا پیدا می‌کند. همین نگاه تمدنی به اقتصاد است که آن را ملازم و غیر قابل انفکاک با مولفه‌هایی همچون استقلال، عدالت، سبک زندگی، معنویت و اخلاق، علم و پژوهش می‌سازد (حقیگو، ۱۳۹۷).

از منظر رهبر معظم انقلاب در راستای اقتدار اقتصادی مشکلات و عیوبی وجود دارد که باید بر طرف شود که، مشکلات وابستگی به نفت، آفت نگاه به خارج، عدم توجه به کالای ایرانی، عدم توجه به نیروی انسانی نسل جدید، اصلاح ساختار بودجه و برقراری عدالت و رفع شکاف طبقاتی از جمله‌ی آنهاست (مصباحی‌مقدم، ۱۳۹۷).

اقتصاد از مبانی نظری بیانیه گام دوم است و از آنجا عامل اقتدار نظام است که رهبری می‌فرماید: اقتصاد یک نقطه‌ی کلیدی تعیین‌کننده است. اقتصاد قوی، نقطه‌ی قوت و عامل مهم سلطه‌ناپذیری و نفوذناپذیری کشور است و اقتصاد ضعیف، نقطه‌ی ضعف و زمینه‌ساز نفوذ و دخالت دشمنان است. فقر و غنا در مادیات و معنویات بشر، اثر می‌گذارد. اقتصاد البته هدف جامعه‌ی اسلامی نیست، اما وسیله‌ای است که بدون آن نمیتوان به هدفها رسید. تأکید بر تقویت اقتصاد مستقل کشور که مبتنی بر تولید انبوه و باکیفیت، و توزیع عدالت‌محور، و مصرف به‌اندازه و بی‌اسراف، و مناسبات مدیریتی خردمندانه است و در سالهای اخیر از سوی اینجانب بارها تکرار و بر آن تأکید شده، به‌خاطر همین تأثیر شگرفی است که اقتصاد میتواند بر زندگی امروز و فردای جامعه بگذارد (آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۷).

نتیجه گیری

یکی از ابزارهای مهم در فرآیند تصمیم گیری و انجام امور، «مقوله آینده نگری» است گر چه هنوز راه درازی در پیش دارد و خود با معضلات و چالش های نظری و روشی قابل توجهی دست و پنجه نرم می کند با وجود این، کشور های توسعه یافته و برخی از کشورهای در حال توسعه به اهمیت و ضرورت والای آن پی برده و سرمایه گذاری قابل توجهی را در این قلمرو هزینه نموده اند، رشته های دانشگاهی برای آن بوجود آورده و از متخصصان آینده شناس بهره های زیادی در حوزه های مختلف تصمیم گیری می برند.

به نظر می رسد اهداف مطالعات آینده نگری اگر به درستی شناخته شوند و برای تحقیق آنها تلاش مکفی صورت گیرد می توان وضعیت های ممکن، محتمل و آینده مطلوب را تا حدود زیادی شناخت و برای رسیدن به گزینه های مطلوب، ساز و کار های نسبتاً مؤثری را در پیش گرفت. از این رو تصور ما بر آن است که عنایت و توجه بیشتر و افزون تر به مقوله آینده نگری و سرمایه گذاری در راستای پرداختن به آنچه در مقام نظر و چه در حوزه عمل باعث خواهد گردید که جوامع و انسان ها با آگاهی نسبتاً مطمئن و بیشتری مبادرت به تصمیم گیری و عمل نموده و این خود زمینه استفاده بهینه از امکانات و ظرفیت های موجود را فراهم کرده و در کارآمدی و اثر بخشی و پیشرفت آنها تأثیرات قابل توجهی خواهد داشت.

در چنین نقطه‌ای عطفی، رهبر حکیم انقلاب اسلامی با صدور «بیانیه‌ی گام دوم انقلاب» و برای ادامه‌ی این راه روشن، به تبیین دستاوردهای شگرف چهار دهه‌ی گذشته پرداخته و توصیه‌هایی اساسی به‌منظور «جهاد بزرگ برای ساختن ایران اسلامی بزرگ» ارائه فرموده‌اند. نقطه عطف این بیانیه این است که گام دوم تکرار گام اول نیست، گام اول خود انقلاب اسلامی و تشکیل انقلاب اسلامی، اراده جمعی مردم در انقلاب است و گام دوم تمدن‌سازی آن حرکت جمعی است که به تعبیر رهبر خودسازی و تمدن‌سازی است، بعد از تشکیل حکومت اسلامی گام دوم تمدن‌سازی مبتنی بر فهم تاریخ گذشته، خودآگاهی تاریخی و توجه به ظرفیت، امکانات و آسیب‌شناسی گذشته است. اهداف مورد نظر رهبری در گام دوم انقلاب خودسازی، جامعه پردازی و تمدن‌سازی می باشد و این امر را در وهله اول به عهده‌ی جوانان گذاشته اند به نوعی می توان گفت پیشران اصلی اهداف انقلاب در گام دوم جوانان هستند که مبانی نظری این انقلاب همچون نقشه‌ی راه انقلاب، نظام‌سازی، اقتدار نظام، سیاست خارجی انقلابی و زمینه‌های پیشرفت انقلاب بخصوص در زمینه اقتصادی را باید فراهم کنند و رهبری در گام دوم عهده دار این امر را جوانان می دانند و توصیه کرده اند که نخستین توصیه من امید و نگاه خوشبینانه به آینده است. بدون این کلید اساسی همه قفل‌ها، هیچ گامی نمی توان برداشت.

منابع و مراجع

۱. قاضی میرسعید، سید علیرضا؛ تاج آبادی، حسین (۱۳۹۵)، مفهوم توسعه و پیشرفت در اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله)، مدیریت اسلامی شماره ۳.
۲. امیدیان، حسین (۱۳۹۸)، بیانیه گام دوم، راهبردی ترین سند آینده انقلاب، خبرگزاری فارس.
۳. آیت الله خامنه‌ای (۱۳۹۷)، بیانات در دیدار با جوانان در مصلا‌ی بزرگ تهران، farsi.khamenei.ir
۴. بل، وندل (۱۳۷۴)، «بازاندیشی در ارزش ها، عینیت و آینده»، ترجمه علی بهار، فصلنامه رهیافت، شماره یازدهم، زمستان.
۵. پورنگ، حمید، (۱۳۸۵)، «ترجمه مقالاتی در باب آینده نگری»، شورای عالی انقلاب فرهنگی.
۶. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای، (۱۳۹۷)، سیاست خارجی انقلابی در بیانیه گام دوم انقلاب.
۷. حجازی، سید علیرضا (۱۳۸۶)، «ما سناریو ها را می سازیم، سناریو ها باز ما را می سازند»، www.ayandenegar.org
۸. دیتور، جیمز (۱۳۸۷)، «آینده پژوهی به عنوان دانش کاربردی»، ترجمه سید احمد ابراهیمی و عقیل ملکی فر، فصلنامه رهیافت، شماره بیستم، بهار.
۹. تقی پور، رضا (۱۳۹۸)، بیانیه گام دوم انقلاب، برنامه ریزی منسجم برای آینده انقلاب است، سایت متعلق به باشگاه خبرنگاران.
۱۰. خمینی، سید روح‌الله (۱۳۷۹)، صحیفه امام، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).

۱۱. حقیگو، محمد(۱۳۹۷)، بیانیه گام دوم انقلاب و اقتصاد ایران؛ نیازمند ساختارهای قوی‌تری هستیم.
۱۲. قنبری، محمدجواد (۱۳۹۷)، بیانیه گام دوم، چهره آینده نظام است/ سپردن انقلاب به نسل جدید، خبرگزاری مهر.
۱۳. رضایی، عباس(۱۳۹۷)، نقش جوانان در «گام دوم انقلاب»، خبرگزاری ایمن.
۱۴. روزنامه جوان، (۱۳۹۸)، بیانیه گام دوم انقلاب بستر تکمیل و تکمیل نظام اسلامی، www.Javann.ir
۱۵. خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۹۷)، چراغ راه سیاست خارجی در «گام دوم انقلاب»، www.irna.ir
۱۶. سنائی‌راد، رسول(۱۳۹۲)، بیانیه گام دوم یا سند ضمانت تداوم انقلاب، javanonline.ir
۱۷. میلز، ایان (۱۳۷۴)، «علم، تکنولوژی و مطالعات آینده»، ترجمه محمد اسماعیل ریاحی، فصلنامه رهیافت، شماره نهم، تابستان.
۱۸. ضیایی پرور، حمید (۱۳۹۱)، متدلوژی آینده نگری در ایران، آمریکا و ژاپن،
<http://www.reporter.ir/archives/86/11/005415.php>
۱۹. ایروین و مارتین(۱۳۹۶)، روش‌های آینده‌نگری و آینده‌پژوهی، مترجم مرتضی فتوحی فیروزآباد، سید مهدی قاسمی، پژوهشکده باقرالعلوم علیه السلام.
۲۰. مکارم شیرازی ناصر با همکاری جمعی از نویسندگان(۱۳۸۷ش)، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
۲۱. مکتون، رضا (۱۳۷۶)، «طرح ایران ۱۴۰۰؛ افق‌ها و راهبردها» (گفتگو)، فصلنامه رهیافت، شماره شانزدهم، تابستان و پاییز.
۲۲. منصوری، رضا (۱۳۷۷)، ایران ۱۴۲۷؛ عزم ملی برای توسعه علمی و فرهنگی، طرح نو.
۲۳. مصباحی‌مقدم، غلامرضا(۱۳۹۷)، غلبه بر چالش‌های اقتصادی در گام دوم انقلاب، پایگاه اطلاع‌رسانی

KHAMENEI.IR

24. Williams, K & Williams, C. (2011). Five key ingredients for improving student motivation Research in Higher Education Journal. 104-122.
25. 20.Cornish, Edward. (2004), Futuring: The Exploration of the Future, Bethesda, Maryland, World Future Society.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی